

ÚSTAVNÉ RIEŠENIE OTÁZOK OBČIANSKEJ SLOBODY SVEDOMIA A VYZNANIA A PROBLEMATIKA ODLUKY CIRKVI OD ŠTÁTU V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ VÝVOJA ČESKOSLOVENSKA

Recepcia rakúsko-uhorského právneho poriadku na základe zákona č. 11/1918 Zbierky zákonov a nariadení o zriadení samostatného československého štátu (recepčná norma) priniesla prevzatie právneho poriadku dualistickej rakúsko-uhorskej konštitučnej monarchie do novovzniknutej Československej republiky. V zmysle tejto recepcie sa i v oblasti občianskych práv a slobôd prevzali pre české krajiny právne predpisy a normy bývalého Rakúska a pre Slovensko a Podkarpatskú Rus právne normy bývalého Uhorska. Recepcia rakúsko-uhorského právneho poriadku zahŕňovala aj cirkevnoprávne predpisy, ktoré sa stali základom ďalšieho vývoja vzájomných vzťahov štátu a cirkvi. Bez zmien zostala koncepcia uznaných a recipovaných cirkví ako privilegovaných korporácií a rovnako i vzťahy medzi jednotlivými vyznaniami nezaznamenali podstatné zmeny.

Pre dôsledné objasnenie vývoja vzájomných vzťahov československého štátu a cirkvi v medzivojnovom období je žiadúce hlbšie sa venovať problematike občianskej slobody svedomia a vyznania, predovšetkým otázke jej ústavného riešenia, keďže práve okruh týchto problémov bol v prvých rokoch po vytvorení ČSR v popredí pozornosti verejného života, publicistiky a čiastočne i predmetom novej právnej úpravy.¹ V nadväznosti na tieto otázky vystupuje do popredia i problematika odluky cirkvi od štátu, ktorá v sledovanom období predstavovala vo vzťahoch štátu a cirkvi obrovský otáznik.

Odluka cirkvi od štátu našla pred prvou svetovou vojnou praktické uplatnenie napríklad v USA a vo Francúzsku, kde došlo k likvidácii monarchistickej formy štátu. Následne sa proces odluky, či už podľa typu amerického alebo podľa francúzskeho uplatnil do konca prvej svetovej vojny i v mnohých ďalších krajinách.² Novovzniknuté republiky mali síce záujem na spolupráci s konfesiami, ale len ako nepriviligovanými spolkami, resp. voľnými združeniami. O tejto stránke odluky Theodor Burtošek, významný právnik sledovaného obdobia uviedol: "Štát bude v otázke náboženstva, konfesii a kultu plne neutrálny, nebude žiadne cirkvi podporovať, ani brzdíť, zaručí všetkým občanom plnú slobodu svedomia, náboženstva a kultu, kultové združenia občanov nebudú už verejnoprávnymi cirkvami, ale súkromnými spolkami."³

Odluka cirkvi od štátu realizovaná v medzinárodnom meradle, našla svoj ohlas i na území predmnichovskej Československej republiky. O tom, že jej uskutočnenie sa malo stať reálnym, svedčí i program zahraničného odboja - Washingtonská deklarácia, prijatá ešte pred vznikom ČSR, autorom ktorej bol T. G. Masaryk, v ktorej sa uvádzalo: "Československý štát bude republikou. V neustálej snahe o pokrok zaručí úplnú slobodu svedomia, náboženstva a vedy,

literatúry a umenia, slova, tlače a práva zhromažďovacieho a petičného. Cirkev bude odlúčená od štátu."⁴ V súvislosti s uvedenou deklaráciou je potrebné pripomenúť, že požiadavka odluky v žiadnom smere neznamenať boj proti náboženstvu. Sam T. G. Masaryk náboženstvo za potrebné pokladal.⁵ Náboženská sloboda a rovnosť bola podľa jeho názoru dôležitou podmienkou zdravého rozvoja spoločnosti. V tejto súvislosti napísal: "...Sloboda náboženská nie je iba slobodou od tlaku cirkevného, nie je iba obranou proti štátnemu vnucovaniu náboženstva - sloboda náboženská je a má byť podmienkou náboženského pokroku..."⁶ Washingtonská deklarácia vychádzala podľa vzoru americkej ústavy z predpokladu, že úplná realizácia občianskej slobody svedomia a vyznania je možná len pri dôslednom uskutočnení odluky cirkvi od štátu. I posolstvo prezidenta republiky prednesené na slávnostnej schôdzi revolučného Národného zhromaždenia dňa 28. októbra 1919, proklamovalo odluku cirkvi od štátu.⁷ Ďalší vývoj však plne dokumentuje, že tieto zámyery sa do života neuviedli. Cirkvi ostali naďalej v postavení privilegovaných verejnoprávných korporácií v zmysle právnej kontinuity s bývalou rakúsko-uhorskou monarchiou. Tento stav potvrdzovala i dočasná ústava - zákon č. 37/1918 Zb. z. a n. zo dňa 13. novembra a jej novela - zákon č. 271/1919 Zb. z. a n., v ktorých nenachádzame žiadne ustanovenia týkajúce sa zásadného vyjasnenia pomeru medzi štátom a cirkvou a postavenia náboženských organizácií. V rámci kompetencií prezidenta republiky - tak ako ich vymedzovala dočasná ústava - nebola zmienka o jeho právach oproti cirkvám. Absenciu riešenia vecí cirkevných v dočasnej ústave, ovplyvnenú celkovým ústavným provizóriom v tomto období, si môžeme vysvetliť úplnou neistotou, týkajúcou sa budúceho vzťahu štátu a cirkvi.⁸ Programy vlád v prvom desaťročí existencie republiky, pokiaľ sa vôbec cirkevnopolitických otázok dotýkali, hovorili iba o nutnosti úpravy vzájomných vzťahov cirkvi a štátu s prísľubom prijímať alebo zamietali osnov v tomto smere, avšak bez toho, aby výslovne prijímali alebo zamietali washingtonské riešenie tejto otázky. Všeobecne sa očakávalo, že vyriešenie problémov týkajúcich sa cirkevného života prinesie až ústava ČSR.

Na Slovensku vzhľadom ku špecifikám predchádzajúceho historického vývoja sa pristúpilo dňa 10. decembra 1918 k vydaniu zákona o mimoriadnych prechodných ustanoveniach na Slovensku - zákon č. 64/1918 Zb. z. a n. Tento zákon, na základe ktorého sa zriadilo Ministerstvo pre správu Slovenska, dotýkal sa i právnych otázok vzťahov štátu a cirkvi. Konkrétne v § 2 uvedeného zákona bolo stanovené: "Štátni, samosprávní a cirkevní hodnostári, úradníci a zamestnanci bývalého kráľovstva uhorského sa dočasne ponechávajú vo svojich úradoch s doterajšími požitkami, ak zložia sľub poslušnosti Československej republike a ak uzná zmocnenec vlády, že i inak sú schopní plniť svoje úlohy."⁹ V nadväznosti na toto ustanovenie § 6 ďalej uvádza: "Všetky štátne, stoličné, obecné a cirkevné dane, poplatky a verejné dávky sa majú platiť podľa doterajších zákonov, nariadení a výmerov..."¹⁰ Išlo o pochopiteľnú starostlivosť zákonodarcu zdôrazniť povinnosť platenia daní, vrátane daní cirkevných, čo

nasvedčovalo tomu, že v cirkevných veciach sa naďalej zachovávajú poriadky monarchie, prejavujúce sa predovšetkým vo vymáhaní platenia cirkevných daní pod ochranou štátu. O tom, že táto skutočnosť našla svoje plné uplatnenie v cirkevnopolitickej praxi predmnichovskej ČSR, svedčí napríklad rozhodnutie mestského notárskeho úradu v Košiciach vo veci vymáhania cirkevných daní u príslušníkov židovského vierovyznania: "...Je nesporné, že tunajšia židovská materská náboženská obec je zákonným článkom XLII. z roku 1895 uh. za zákonom recipované vyznanie vyhlásená a na tomto podklade patri jej právo dľa zákonov, cirkevnoústavných noriem a starovekého úsusu - ako všetkým ostatným recipovaným a uznaným konfessiám - použiť hmotných prostriedkov svojich veriacich to jest je oprávnená vyrúbiť na nich cirkevné dane. Taktiež je nepochybné, že ... všetky recipované a uznané konfessie majú právo uchádzať sa u administratívno-politických úradov o právnu pomoc totižto o donucovacie prostriedky, voči tým svojim cirkevnoobecným členom, ktorí zastupiteľstvom patričnej nábož. obce vyrúbené dane... nevyplatili čiže tým jej dlžnými ostali... v takýchto prípadoch, v ktorých ide o uplatnenie verejnoprávného nároku, akým je aj vymáhanie cirkevnej dane, sú kompetentné pokračovať administratívne úrady".¹¹ Napokon § 9 zákona č. 64/1918 Zb. z. a n., podľa ktorého sa majú až do ďalšieho nariadenia na miestach podacích zdržať apelácie, rekursy a iné opravné prostriedky adresované súdom a úradom mimo územia Slovenska, riešil i čiastočne pomer k cirkevným vrchnostiam sídlacím mimo hraníc štátu.

Otázkami všeobecných práv a slobôd občanov sa zaoberalo 22 paragrafov V. hlavy Ústavy ČSR z roku 1920 pod názvom "Práva a slobody, ako i povinnosti občianske", kde bola popri iných slobodách zakotvená i sloboda učenia a svedomia. Na základe recepčného zákona však bol výkon občianskych práv a slobôd realizovaný podľa rakúsko-uhorských právnych noriem. Tak to bolo i v prípade občianskej slobody svedomia a vyznania, aj keď v prvotnom návrhu ústavy, ktorý vláda predložila Ústavnému výboru Národného zhromaždenia, stúpenci odluky odvolávajúci sa na Washingtonskú deklaráciu a autorita T. G. Masaryka, presadili návrh na jej uskutočnenie. V § 121 tejto osnovy bola obsiahnutá veta: "Medzi štátom a cirkvami nech je zavedený stav odluky".¹² V dôvodovej správe k prvotnému návrhu ústavy sa uvádzalo, že zmenené pomery odôvodňujú, aby bol vzájomný vzťah štátu a cirkvi postavený na moderný základ. Stav odluky mal byť deklarovaný priamo v ústave, pričom jeho realizácia mala vyžadovať špeciálne zákony. Návrh na uskutočnenie odluky však pri rokovaní v parlamentných výboroch v januári a februári roku 1920 predovšetkým pre silný odpor zo strany poslancov katolíckej ľudovej strany, slovenských poslancov a nesúhlas u časti agrárnikov a národných demokratov, akceptovaný nebol. Požiadavka odluky, ktorá mala zásadným spôsobom riešiť postavenie cirkvi v štáte, osobitne znepokojovala ľudovú stranu. Cirkvi a to nielen katolícka, by totiž boli vybudované ako spolky a stratili by úplne svoj verejnoprávny charakter i svoje výsostné kultové práva. Je len prirodzené, že

odluka v tomto zmysle i rozsahu by predovšetkým pre katolícku cirkev znamenala veľmi citeľné oslabenie.

V súvislosti s neakceptovaním návrhu na vykonanie odluky cirkvi od štátu pozoruhodné sú myšlienky Vratislava Buška: "...za prerokovávanie ústavnej listiny sa ukázalo, že princíp odluky štátu od cirkvi nezakorenil sa ani v krajinách českých do tej miery, aby boj o jeho prijatie prípadne neohrozil prijatie ústavnej listiny vôbec, zvlášť keď Slovensko dávno ešte nebolo na tak radikálne a pokrokové riešenie cirkevných otázok zralé ... a tak § 121 pôvodnej osnovy ústavnej listiny musel byť škrtnutý spolu s pôvodným § 123, aj keď bolo možné nahradiť zrušené ustanovenia ústavy ustanoveniami novými. Pre cirkvi a náboženské spoločnosti zostal teda v platnosti právny poriadok skorší, avšak zbavený opory ústavného zákona".¹³ Ani niektoré kompromisné formulácie, ako napr. - "odluka štátu od cirkvi upravujú zvláštne zákony" a pod., ktoré sa snažila vláda pri rokovaní s odlukou odporujúcimi stranami presadiť, neuspeli. Nakoniec bol pôvodný návrh § 121 ústavy definitívne škrtnutý a nahradený textom: "Sloboda svedomia a vyznania je zaručená".¹⁴ Otázka slobody svedomia a vyznania bola v ústavnej listine obsiahnutá v paragrafoch 121-125.¹⁵

Všeobecný § 121 ústavy o zaručení slobody svedomia a vyznania potvrdzoval v podstate recepčný zákon č. 11/1918 Zb. z. a n., čo znamenalo, že cirkvi boli i naďalej privilegovanými korporáciami. Určitý pokrok oproti predchádzajúcim časom sledujeme v tom, že ústava priznala verejný výkon vyznania, náboženstva alebo viery nielen občanom prináležiacim k uznaným /recipovaným/ cirkvám, ale i príslušníkom cirkvi neuznaných /nerecipovaných/ za podmienky, že výkon tohto práva nebol v nezhode s verejným poriadkom alebo dobrými mravmi. Verejný kult znamenal «kultové zhromaždenia všeobecne prístupné, konané buď pod širým nebom alebo vo zvláštnych bohoslužobných budovách, a to vždy s právom privziať k nim duchovných».¹⁶ Ďalšia zmena spočívala v obmedzení oprávnených subjektov, majúcich právo negatívne ovplyvniť slobodné rozhodovanie jednotlivca vo veciach viery. Československá ústava v § 123 nepripúšťala takéto zásahy s výnimkou práv plynúcich z moci otcovskej a poručníckej.¹⁷ Celkovo § 122 upravoval pozitívnu stránku náboženskej slobody a § 123 zasa jej negatívnu stránku.¹⁸

Ustanovenie § 124 ústavy o tom, že všetky náboženské vyznania sú si pred zákonom rovné, bolo síce oproti predchádzajúcim časom pokrokom, vo svojej podstate však bolo plné rozporov. Predovšetkým v praxi nezabezpečilo odstránenie rozdielov medzi vyznaniami navzájom, ani rozdielov medzi tzv. štátom uznanými /recipovanými/ cirkvami a náboženskými spoločnosťami i zákonne neuznanými náboženskými organizáciami, ktoré mohli pôsobiť ako spolky.¹⁹ Okrem toho ustanovenia ústavy premietnuté do cirkevnopolitickej praxe nič nezmenili ani na doterajšom vzťahu štátu a cirkvi rímskokatolíckej a na jej zvýhodnenom postavení vo vzťahu k cirkvám ostatným. Katolícke vyznanie ako najpočetnejšie si už tým vynucovalo niektoré zvláštne ohľady a bolo významným činiteľom v štáte i v jeho politike štátnej, kultúrnej i sociálnej.²⁰

Rozpory v praktickej realizácii ustanovení ústavy možno pozorovať i v inom smere. V dôsledku právnej nedôslednosti došlo k stavu, keď na jednej strane v plnom znení platil zákon č. 11/1918 Zb. z. a n. vrátane článku 2 o platnosti všetkých doterajších zákonov a nariadení, na druhej strane článok IX. «vzvodzovacieho zákona» k Ústavnej listine prehlásil všetky zákony odporujúce ústave za zrušené.²¹ Faktom však zostáva, že v československom právnom poriadku nikdy nebol vykonaný normatívnu cestou ani taxatívny ani demonštratívny prehľad zrušených konfesných predpisov a v právnej praxi predmníchovskej ČSR nebola nikdy uskutočnená očista od týchto predpisov ani legislatívne, ani samotnou praxou Ústavného súdu. Následkom takéhoto stavu súdna a správna prax aplikovala naďalej v zásade všetky rakúske a uhorské právne predpisy, vrátane tých, ktoré upravovali organizáciu jednotlivých cirkví, aj napriek tomu, že niektoré z týchto ustanovení boli v rozpore so zásadou rovnosti konfesii. Princíp rovnosti konfesii sa do praktického života premietal len z hľadiska rovnosti jednotlivcov. Išlo teda o konfesnú ochranu jednotlivcov ako takých a nie ako príslušníkov ktorejkoľvek cirkvi. Ústavná úprava náboženskej problematiky delila obyvateľov z hľadiska vnútorného náboženského alebo nenáboženského presvedčenia na tých, ktorí patrili k uznaným (na Slovensku k recipovaným i uznaným) vyznaniam, tých, ktorí patrili ku štátom neuznaným náboženským vyznaniam a tých, ktorí boli bez vyznania. Na základe vyššie uvedených skutočností možno konštatovať, že ak v podmienkach predmníchovskej ČSR nedošlo k odluke cirkví od štátu, nebolo možné hovoriť ani o rovnosti náboženských organizácií a konfesii, a to aj napriek ich deklaratornému formálnemu zrovnoprávneniu v ústave štátu pri ponechaní platnosti rakúske-uhorských právnych predpisov.

Pravda, problém odluky cirkví od štátu ani prijatím ústavy z roku 1920 definitívne nebol umlčaný. Svedčí o tom i skutočnosť, že hneď na prvej schôdzi novozvoleného Národného zhromaždenia podal ochranca práv bezkonfesijných Teodor Bartošek (poslanec za československú stranu socialistickú) návrh na prevedenie odluky prostredníctvom bežného zákona. Jeho návrh spočíval na nasledujúcich zásadách: "Republika zaručí každému úplnú slobodu vyznania a nasledujúcich zásadách: "Republika zaručí každému úplnú slobodu vyznania a svedomia. Vyznanie nesmie nikoho obmedzovať v právach ani v povinnostiach... Štát uznáva rovnosť všetkých vyznaní. Rozdiel medzi cirkvami štátom uznanými a neuznanými sa ruší."²² Proti tomuto návrhu zahájili cirkvi prirodzenú obranu a fary zaplavili parlament množstvom petícií. Veľký rozruch spôsobil Bartošekov návrh predovšetkým na Slovensku. Ostro proti nemu vystúpili nielen katolíci, ale i evanjelici a Slovenská národná a roľnícka strana, pričom zdôrazňovali, že na Slovensku sa javí priaznivejším iný spôsob úpravy pomeru štátu a cirkví - autonómia cirkví.

+Podobne ani v českých krajinách sa návrh Theodora Bartoška nestretol so všeobecným súhlasom. I medzi zástancami odluky prevládala názor, že jeho návrh je príliš radikálny. Vláda napokon tento návrh na uskutočnenie odluky zamietla.

Otázka odluky pochopiteľne bola ešte dlho súčasťou programu parlamentných diskusií a vďačnou témou právnikov, politických publicistov i cirkevných funkcionárov samotných. Kuneš Bauer v tejto súvislosti napísal: "Odluka štátu a cirkví je problém u nás od prevratu v novinách, literatúre, parlamente i v živote verejnom rôznymi činiteľmi rôzne vykladaný. Má mnoho priaznivcov i mnoho odporcov..."²³ Vychádzajúc z uvedeného je namieste položiť si otázku, kto vlastne zamedzil tomu, že sa odluka nerealizovala. Odpoveď na túto otázku je nesporne zložitá. Predovšetkým je potrebné zdôrazniť, že neuskutočnenie odluky v celoštátnom meradle sa odôvodňovalo náboženskými pomermi na Slovensku, ale tí, ktorí tvrdili, že dôvodom jej neuskutočnenia je nepripravenosť Slovenska k takému kroku, boli vo svojich tvrdeniach nedôslední. Na dôkaz toho možno uviesť právnu úpravu v oblasti manželského práva na Slovensku, kde už na základe zák. čl. XXXI/1894 bol zavedený obligatórny civilný sobáš - jeden z prvkov realizácie odluky cirkví od štátu. Napriek tomu však s platnosťou pre celú republiku bol vydaný zákon č. 320/1919 Zb. z. a n. (tzv. manželská novela), ktorým sa menili ustanovenia občianskeho práva o obradnostiach zmluvy manželskej, o rozluke a prekážkach manželstva. Týmto zákonom, doplneným vykonávacím nariadením č. 362/1919 a zákonom č. 113/1924 Zb. z. a n. zaviedla sa fakultatívna forma civilného sobáša, zrušili sa niektoré cirkevné manželské prekážky a umožnila sa rozluka manželstva.²⁴ Túto skutočnosť možno potvrdiť nariadením ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 27/1920 ÚN o zmene manželského práva a o vedení matrik podľa zákona č. 320/1919 Zb. z. a n., v ktorom sa uvádzalo: «...Zrušené bolo nariadenie §-u. 25. zák. čl. uhor. XXXI. z roku 1894. Preto nie je treba prívolenie cirkevnej vrchnosti k vstúpeniu do manželstva tomu, kto dľa predpisov cirkve, do ktorej patri, nesmie vstupovať do manželstva z príčiny cirkevného poriadku alebo sľubu. Naďalej teda platia len prekážky manželstva civilného práva a nie cirkevného práva...»²⁵ Do vydania manželskej novely v manželskom práve platili zvlášť predpisy pre katolíkov, iné pre nekatolíkov a zvlášť predpisy pre Židov. Manželstvá, v ktorých v dobe uzavretia čo i len jeden z manželov bol katolíkom, boli podľa § 111 občianskeho zákona z r. 1811 nerozlučiteľné. Toto všetko bolo upravené manželskou novelou. Ustanovenia nového zákona platili jednotne pre celú republiku, teda i pre Slovensko.

V zmysle § 1 tohto zákona požadovali sa k platnosti manželstva ohlásky a slávnostne účinné prívolenie k manželstvu, a to buď občianske alebo cirkevné.²⁶ V paragrafe 12 manželskej novely bolo ďalej stanovené: "Stránam občiansky už oddaným je ponechané na vôli podrobiť sa tiež obradom cirkevným. Ak si snúbenci prajú iba uzavretie manželstva cirkevného, konajú sa ohlásky i oddávky u príslušného duchovného správcu. Pri zmiešanom náboženstve snúbencov konajú sa ohlásky u oboch duchovných správcov, oddávky u jedného z nich alebo u oboch podľa vôle snúbencov... Ohlásky cirkevné sa konajú pred veriacimi pri bohoslužbe počas troch dní... K platnosti manželstva sú potrebné aspoň jedny ohlásky..."²⁷ Zákom bolo ponechané teda

na vôli snúbencov, či chcú "...sa len občiansky, alebo len cirkevne sosašať, alebo snáť ako so strany štátu, tak i so strany cirkve potvrdiť".²⁸ Ak snúbenci žiadali len cirkevný sobáš, bol duchovný povinný dodržiavať štátne zákony čo do spôsobu ohlášok a používal pri týchto úkonoch vlastnosti a ochranu verejného úradníka.²⁹ Pri reforme práva manželského bolo teda prístupné k dvojakej forme uzavierania manželstva i napriek tomu, že sa v tom čase všeobecne hlásalo uskutočnenie odluky.³⁰

Vymedzenie skutočných príčin nerealizovania odluky je mimoriadne zložitá. Predovšetkým je potrebné zdôrazniť, že uskutočnením odluky cirkvi od štátu by sa zmenšil vplyv cirkvi na spoločenské záležitosti, čo prirodzene vyvolalo odpor zo strany cirkevných kruhov. Osobitne pre cirkev katolícku by odluka bola v tom čase zjavne nevýhodná. Aj keď samotná problematika odluky nebola doposiaľ v našej právnohistorickej literatúre celkovo spracovaná a chýba zhrňujúci pohľad na túto bezpochyby zložitú otázku, je odôvodnený záver, že odluka v ČSR po roku 1918 sa nerealizovala, lebo nebola výhodná ani pre československé vládnuce kruhy, ani pre jednotlivé cirkvi, osobitne rímskokatolícku cirkev. Z jej strany sa stretávame s prejavom nevôle rímskokatolícku cirkev. Z jej strany sa stretávame s prejavom nevôle biskupov a kňazov voči odluke, tlmočenou najmä vtedajšou cirkevnou tlačou. I samotný Vatikán, čo bolo celkom prirodzené, nepodporoval snahy o uskutočnenie odluky.³¹ Vcelku teda možno konštatovať, že nielen pomery vnútropolitické, ale ani zahraničná situácia zrejme nevytvárali vhodnú klímu pre realizáciu kroku, aký odluka predstavovala.

Názor biskupov katolíckej cirkvi i Vatikánu na odluku charakterizoval napríklad publicista tohto obdobia Július Osváth takto: «Rozluku cirkve a štátu nemôže cirkev zásadne schvaľovať». Podobne sa ku odluke vyslovuje i pastiersky list, ktorý dňa 1. novembra 1920 vydalo trinásť biskupov rímskokatolíckej cirkvi v Československej republike. Pomer cirkvi ku štátu žiada riešiť podľa katolíckych dogiem a vierouky, pričom historické dôvody pre odluku sa v ňom odmietajú z dôvodu premenlivosti. Odluka cirkvi od štátu je považovaná za neprirodzenú.

Na rozdiel od cirkvi katolíckej, protestantské cirkvi zásadne proti odluke neboli. Ako príklad možno uviesť českobratiskú cirkev evanjelickú, ktorá ešte v decembri roku 1918 hovorila o odluke štátu a cirkvi.³² Túto skutočnosť potvrdzuje v neskoršom období napr. vyjadrenie A. Zahálku, notára, člena poradného zboru pre riešenie cirkevnopolitických záležitostí pri MŠ a NO, ktorý dňa 4.12.1919 na druhej schôdzi tohto zboru za Českobratiskú cirkev evanjelickú uviedol: "...Českobratiská cirkev evanjelická vyslovuje sa zásadne pre rozluku cirkvi od štátu, požadujúc úplnú slobodu svedomia, presvedčenia a viery pre všetkých občanov československej republiky, ich bezpodmienečnú rovnoprávnosť vo všetkých smeroch života občianskeho i politického, v oblasti zákonodarstva i výkonnej moci, bez ohľadu na ich konfesiu..."³³ I Evanjelická cirkev augšburského vyznania na Slovensku požadovala uskutočnenie odluky cirkvi od štátu. Evanjelický posol zpod Tatier z januára 1922 v tejto veci

uvádzal: "...pomer štátu k jednotlivým cirkvám nie je u nás celkom presný a jasný. My evanjelici sme to už dávno vedeli. Cítili sme a cítime krok za krokom, ako sme vo všetkom ukrátení, utiskovaní...Či teda nemáme žiadať, aby čínskor vykonaná bola rozluka, aby sa už raz tieto krivdy odčinili? Dnes, keď všetky predpráva, výhody všade a pri každom sa zrušujú, len cirkev katolícka má ich aj naďalej požívať?"³⁴

V neskoršom období sa s požiadavkou odluky stretávame aj u československých unitárov. Vo výnose Ministerstva školstva a národnej osvety zo dňa 30. júna 1930 č. 85.771/VI o "ústave československých unitárov v zemi Českej a Moravskosliezskej" bolo v článku 3 stanovené: "...V medziach tejto ústavy chcú československí unitári prispieť k rozluke cirkvi a štátu".³⁵

Pôvodné snahy o odluku u nekatolíckych cirkvi však postupom času ustúpili. Odluka by totiž i pre tieto cirkvi, rovnako ako pre cirkev katolícku, znamenala existenciu iba z vlastných prostriedkov. Akonáhle bola dosiahnutá rovnoprávnosť všetkých vyznaní pred zákonom a pred rozpočtom a akonáhle začali i pre nekatolícku cirkev rásť rozpočtové výdaje, boli stále menej ochotné za odluku skutočne bojovať. Nekatolícku cirkev sa celkovo snažili vyrovnáť vo svojich pozíciách cirkvi katolíckej, k čomu v nových štátoprávných pomeroch videli vhodnú príležitosť. Tento stav činil vopred úsilie o odluku nereálnym.³⁷

Po voľbách roku 1920 bola zriadená tzv. rozluková komisia pod vedením prof. dr. Antonína Hobzu, ktorá mala vypracovať návrh etapovitého postupu riešenia cirkevnopolitických otázok. Komisia vypracovala program, ktorý s odlukou skutočne počítal. Uznesla sa na osnove zákona o simultaneu (spoluúčastníkov kostolov a iných bohoslužobných budov), doporučila vláde vydanie dočasných špeciálnych zákonov o nominácii biskupov a iných vyšších cirkevných funkcionárov, o prenesení matrikovej agendy na štátne úrady, o úprave cirkevných sviatkov, o obligatórnych civilných sobášoch a podobne.³⁸ Návrhy komisie boli však tlakom zhora stále zoslabované a vláda jej neposkytla žiadne smernice k činnosti. Keď komisia zistila, že jej práca je zbytočná, prestala sa schádzať. Namiesto nej sa neskôr zriadila pri Ministerstve školstva a národnej osvety medziministerská komisia pre cirkevnopolitické otázky, ktorá však zabezpečovala aplikáciu cirkevnopolitických predpisov nie odlukového, ale už protiolukového charakteru. V priebehu roku 1922 sa ukázalo nepochybne, že otázka odluky cirkvi a štátu je na dlhú dobu odsunutá a ako naliehavá požiadavka postupne mizla z programov vlády i z aktuálnych požiadaviek politických strán. Štát namiesto toho poskytoval výkon kultu zvláštnu ochranu. Funkcionári kultového aparátu - kňazi - svojou všestrannou činnosťou (vyučovaním náboženstva, funkciami matrikárov, vystupovaním ako orgány štátnej správy pri uzatváraní sobášov, vydávaním posudkov pri žiadostiach o milosť a pod.) znásobovali vlastnú kultovú činnosť cirkvi.

Väzby medzi cirkvami a štátom počas celého obdobia prvej republiky potvrdzoval i štátny kultový rozpočet. Rast jeho výšky od roku 1919 jasne

signalizoval proces stále tesnejšieho zblížovania náboženských organizácií a štátu a vyjadroval jeho štedrosť voči materiálnym záujmom cirkví.³⁹

Skúmanie vzťahov štátu k náboženstvu, cirkvám i náboženským spoločnostiam v medzivojnovom období vývoja Československa, ako i v ďalších nasledujúcich etapách vývoja je problematikou nesmierne zaujímavou a nesporne i dôležitou. Z hľadiska aktuálnosti skúmaných otázok i v súčasnosti je dôležité poznať zvláštnosti historického a osobitne právnohistorického vývoja vzťahov štátu a cirkví i špecifickosti ich riešenia na našom území. Poznanie tejto historickej skutočnosti je totiž nevyhnutným východiskom i pri riešení mnohých otázok v súčasných vzťahoch štátu a náboženských organizácií na Slovensku.

³⁹ Pozri bližšie: Kindl, V.: K problematike vývoje právni úpravy slobody vyznání a svědomí u nás (Ústavněprávní rovina). In: Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 1/1988, s. 31.

⁴⁰ T. G. Masaryk v tejto súvislosti napísal: „Je potrebné sledovať dejinné úsilie, počnajúce XVIII. storočím a smerujúce k odlúčeniu cirkví a štátu, aby sme si uvedomili tento fakt. Od doby, keď americká únia /1787/ previedla prvú odluku, máme rad odlúk; predovšetkým máme príklad Francie v revolúcii a po revolúcii /1789, 1794-1802/, potom nasleduje v XIX. storočí Belgicko /1831/ a „rad štátov a častí štátov európskych, amerických a austrálskych...“ - Masaryk, T. G.: K ruské filosofii dějin a náboženství, sv. II., Praha 1921, s. 617.

⁴¹ Bartošek, T.: Odluka cirkve od štátu a její důsledky. Praha 1924, s. 42.

⁴² Galandauer, J.: T. G. Masaryk a vznik ČSR. In: Slovo k historii, roč. 1988, č. 14, s. 34; Kozák, J. B.: T. G. Masaryk a vznik Washingtonské deklarace v říjnu 1918. Praha 1968, s. 70.

⁴³ Pozri bližšie: Ďuruvčí, J.: Náboženstvo T. G. Masaryka, Lipt. sv. Mikuláš 1930, s. 15.

⁴⁴ Masaryk, T. G.: V boji o náboženství, 3. vyd., Praha 1947, s. 9.

⁴⁵ Pozri bližšie: Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí, Praha 1928, s. 919.

⁴⁶ Pozri bližšie: Hobza, A.: Poměr mezi státem a církví. Jeho vývoj a přítomný stav, Praha 1919, s. 120.

⁴⁷ Sbírka zákonů a nařízení státu československého, ročník 1918, Praha 1918, s. 55.

⁴⁸ Tamtiež.

⁴⁹ Archiv mesta Košice, Fond: Mestský notářský úřad, Rok: 1929, čísla: 8001-12000, č. inv.: 150, č. krab.: 79.

⁵⁰ Charakteristiku základních principů, na kterých byla původní vládní osnová, pokud ide o poměr cirkví ku štátu vybudovaná, podáva Laštovka, K.: Ústava o poměru náboženských společností ke státu. In: Právní obzor, roč. V., Bratislava 1922, s. 226-277.

⁵¹ Bušek, V.: Poměr státu k cirkvím v ČSR. In: Československá vlastivěda, díl V., Praha 1931, s. 324-325.

⁵² Sbírka zákonů a nařízení státu československého, roč. 1920, Praha 1920, s. 266.

⁵³ § 121 „Sloboda svědomí a vyznání je zaručená.“

§ 122 Všetci obyvatelé republiky Československé mají v rovnakých medziach ako štátni občania republiky Československej právo vykonávať verejne i súkromne akékoľvek vyznanie, náboženstvo alebo vieru, pokiaľ výkon tento nie je v nezhode s verejným poriadkom alebo s dobrými mravmi.

§ 123 Nikto nesmie byť ani priamo ani nepriamo nútený k účasti na akomkoľvek náboženskom úkone s výhradou práv plynúcich z moci otcovskej alebo porúčnickej.

§ 124 Všetky náboženské vyznania sú si pred zákonom rovné.

§ 125 Vykonávať určité náboženské úkony môže byť zakázané, ak odporujú verejnemu poriadku alebo verejnej mravnosti“. - Československé církevní zákony, díl I., Praha 1931, s. 65-66.

⁵⁴ Henner, K.: Základy práva kanonického, Praha 1922, s. 431.

⁵⁵ Pozri bližšie: Kindl, V.: K charakteristice právních předpisů o náboženství a cirkvích v prvních letech československé státní samostatnosti. In: Právník, roč. 127, č. 10, Praha 1988, s. 924.

⁵⁶ Pozri bližšie: Tureček, J.: Kapitoly z konfesního práva, čsl., Praha 1936, s. 12.

⁵⁷ Vzhľadom k tomu, že zákon č. 68/1874 z. z. platil naďalej, nastala v postavení uznávaných a neuznávaných cirkví a náboženských spoločností podstatná zmena. - Pozri bližšie: Wiener, R.: Uznání a právní postavení náboženských společností podle zákona z 20. května 1874, č. 68 f. z. In: Právní obzor, roč. XVIII, č. 17, Bratislava 1935, s. 393.

⁵⁸ Pozri bližšie: Deset let Československé republiky, sv. 1, Praha MCMXXVIII, s. 442.

⁵⁹ Pozri bližšie: Gollová, M.: K některým otázkám právního postavení cirkví v Československu ve dvacátých letech. In: Časopis matice moravské, roč. CII/1983, č. 1-2, Brno 1983, s. 46.

⁶⁰ Bauer, K.: Církev a stát, Olomouc 1923, s. 213-214.

⁶¹ Tamtiež, s. 194.

⁶² Zákony zrušili niektoré prekážky z cirkevného práva prevzaté, predovšetkým prekážku svätenia kňazského a rehoľného sľubu čistoty, rôznosti náboženského vyznania, prekážku katolicizmu a pripustili úplnú rozľuku i katolíckych manželov. - Bušek, V.: Poměr státu k cirkvím v ČSR. In: Československá vlastivěda, díl V., Praha 1931, s. 337.

⁶³ Štátny oblastný archiv Prešov. Fond: Gréckokatolícke biskupstvo Prešov 1821-1950, Rok: 1920, č. krab.: 827, č. sp.: 1290.

⁶⁴ Pozri bližšie: Sbírka zákonů a nařízení státu československého 1918-1919, Praha 1918, s. 428.

⁶⁵ Tamtiež.

⁶⁶ Evanjelický posol zpod Tatier, roč. XII, č. 1, Lipt. sv. Mikuláš 1922, s. 12.

⁶⁷ Pozri bližšie: Boria, A.: Postavenie duchovného a jeho spolupísobenie pri uzavieraní sňatku. In: Právní obzor, roč. XI, Bratislava 1928, s. 167.

⁶⁸ Štátny oblastný archiv Prešov. Fond: Gréckokatolícke biskupstvo 1821-1950, Rok: 1919, č. krab.: 824, č. sp.: 2071.

⁶⁹ „V otázke rozľuky cirkve od štátu Svätá stolica sa postavila na záporné stanovisko“. - Slovák, roč. III., Ružomberok 1921, s. 4.

⁷⁰ Osváth, J.: Církev a stát, Košice 1925, s. 9.

⁷¹ Pozri bližšie: Henner, K.: Poměr státu k cirkvím, Praha 1920, s. 26.

⁷² Štátny oblastný archiv Prešov. Fond: Gréckokatolícke biskupstvo, Rok: 1919, č. krab.: 824, č. sp.: 2071.

⁷³ Evanjelický posol zpod Tatier, roč. XII, č. 1, Lipt. sv. Mikuláš 1922, s. 14.

⁷⁴ Československé církevní zákony, cit. dílo v pozn. č. 15, s. 1285.

⁷⁵ Pozri bližšie: Kindl, V.: K charakteristice právních předpisů o náboženství a cirkvích v prvních letech československé státní samostatnosti. In: Právník, roč. 127, č. 10, Praha 1988, s. 930.

⁷⁶ Pozri bližšie: Podaný, V.: Pokus o odluku cirkve od štátu a příčiny neúspěchu protiklerikálního hnutí v ČSR v letech 1918-1921. In: Časopis matice moravské, roč. CI/1982, č. 3-4, Brno 1982, s. 275.

⁷⁷ V roku 1919 činili náklady na kult 20 147 000 korún, v roku 1922 dosiahol štátny kultový rozpočet výšku 60 098 625 korún a od roku 1927 až do zániku prvej republiky dosahoval čiastku okolo 100 mil. korún. Pozri bližšie: Bartošek, T.: Právo nekonfesijních, Praha 1947, s. 20.